

Самуил Шивачев/ Samuil Shivachev

ГЕРМАНСКИТЕ ПЛАНОВЕ ЗА РАЗРЕШАВАНЕ НА МАКЕДОНСКИЯ ВЪПРОС (1928–1939 г.)

The German Plans for the Solution of the Macedonian Question (1928–1939)

Abstract: The article deals with a little-known problem in Bulgarian historiography. German plans to resolve the Macedonian question pass through the desire to guarantee the right to self-determination. The Germans do not see Macedonia as part of the Bulgarian national interest. For them, the district is an essential economic resource. Their views are based on the population censuses conducted in the Kingdom of Yugoslavia in 1921 and 1931. The appearance in these tables of the area “Macedonia” and of “Macedonian people” made Berlin change its concept.

In the 1930s, the main counterpoint was the cessation of the influence of the Comintern in the Balkans. The Germans’ idea was to create a Macedonian confederation. In this idea, the Bulgarian element in the region and the Bulgarian national interests are not taken into account. This is clearly evident from the ethnographic maps that have been prepared. The attempt to resolve the Macedonian question is being made to the detriment of Bulgaria

Keywords: Macedonia, Macedonian Question, Germany, Bulgaria, Yugoslavia, Right to self-determination.

Балканите винаги са притегателна точка за интересите на Великите сили. Силните национални чувства на балканците показват как „мегали идеите“ могат да се превърнат в „мегали катастрофи“. Всяка една катастрофа води до нови граници, нови бежански вълни, нови малцинствени проблеми и неразрешени национални въпроси. Крайтъгълен камък за балканските държави през първата половина на XX в. си остава Македония. Балканските войни и Първата световна война не успяват да разрешат Македонския въпрос с военни средства. Краят на войните води до нови граници, а територията на Македония е разделена между три държави – България, Сърбия, Гърция. С цел да се получи етнонационален превес, в Егейския и Вардарския дял започва денационализаторска политика срещу българите. И сърби, и гърци се опитват всячески да покажат, че в областта няма българско население. Македонският въпрос навлиза в нова фаза.

Според Ньойския договор (1919 г.) се постановява правото на самоопределение на българите в Егейска и Вардарска Македония. В тяхна защита през 1920 г. са подписани договори с Кралството на сърби, хървати и словенци (КСХС) и Гърция за защита правата на малцинствата (Minority Treaties) под егидата на Обществото на народите (ОН). Въпреки това правата на малцинствата в двата македонски дяла не се спазват.

В междувоенния период проблемите в Македония насочват фокуса върху Вардарския дял. Освен интересите на Кралството на СХС (от 1929 г. – Югославия) и тези на България, в този проблем се намесват Германия и СССР. Различните идеологии имат различен поглед върху проблема. Независимо дали предложенията за решаване на спора идват от Москва или от Берлин, те имат неблагоприятен характер за българската кауза в областта.

За германската връзка по Македонския въпрос през 20-те – 30-те години на XX в. в историографията няма много изследвания. Обикновено този въпрос се разглежда през двустранните отношения с България, като на преден план се извежда „скрита подкрепа“. Прави впечатление, че в историографията се застъпва тезата за изолираността на Ваймарска Германия от Европейския Югоизток и нейното завръщане след 1933 г. Засилената германска външна политика след 1933 г. е факт. До 1933 г. Германия е активна на Балканите. Това ясно личи от документооборота на германското МВНР. През 20-те – 30-те години Германия има засилен интерес към Кралство Югославия. Националните проблеми в нея са възможност за създаване на вътрешен хаос и отслабване на нейната роля във френската политика и Малката Антанта. Националсоциалистите наследяват цялостната концепция по националните въпроси в Кралство Югославия от визията на външния министър Густав Щреземан. Щреземановата политика на прагматизъм и икономическо сътрудничество позволява да се погледне от друг ъгъл на балканската сцена. Германия се интересува от Югославия в икономически и етнонационален план.

Разпадането на Австро-Унгария и прокарването на новите граници оставя хиляди немци в новото Кралство на сърби, хървати и словенци. Австрия е отслабена и защитник на това немскоезично население става Германия. Въпреки тежкия Версайски договор в Берлин не спират да мислят за обединение на всички германци в една държава.

Преброяването на населението в основата на германските виждания по македонския въпрос

Основен външнополитически прийом на Кралство Югославия е отричането на малцинствените въпроси. Честите обвинения от Унгария и България за нарушаване на правото на самоопределение са отклонявани с данните от преброяванията на населението.

Първото преброяване в КСХС се провежда през 1921 г. Впечатление в него правят данните по отношение на селищата във Вардарска Македония. В обявените таблици проблем се явяват три елемента. На първо място, съвсем

съзнателно Македония е включена в общия брой население в „Сърбия/Южна Сърбия“. Това териториално обособяване цели да минимизира преобладаващото българско население там¹. Второ, в графите има само езиков и верски признак, но не и етнонационален². Така в данните от преброяването от 1921 г. личи, че не само в Македония, а в цялото Кралство СХС няма българи (българи има в Западните покрайнини, Банат и Войводина). По верски признак интерес представлява малкото число на гръко-католиците (униати) в „Южна Сърбия“³. Даденото разделение по градове – Скопие, Охрид, Битоля, Брегалница, Звечане показва, че става въпрос за територията на Вардарска Македония. При сравнение на данните от верския признак с тези от езиковия става ясно, че население с българско самосъзнание се отделя в графа „останали или непознати“. Цифрата от общо 18 хил. души на гръко-католиците е ясен показател, че тук сръбската политика трудно се справя с българския елемент в областта. Това по-лесно им се отдава с включването на „православните“ в една група⁴. При немското малцинство цифрите са около 500 хил., от които 6000 живеят в „Южна Сърбия“ и изповядват „евангелистско-лутеранско (немско)“ вероизповедание.

Първото официално преброяване в КСХС показва доминиращата роля на сърби и хървати на територията на новата държава, наличието на малцинства като немци, унгарци, русини, руснаци, чехословаци, поляци, албанци, турци, дори англичани и французи, но няма българи. На база на тези резултати Кралството на СХС отхвърля претенциите и възраженията на България, че не се гарантират правата на българското население в Македония и Западните покрайнини. КСХС заявява, че на неговата територия няма население, което да се самоопределя като българско⁵.

Контрапункт на тези данни се явява преброяването от 1931 г. Първата разлика е в критерия на преброяването. При оформлението на областите се появява самостоятелна територия „Македония“⁶. На второ място, графите за вероизповедание и майчин език се изменят. При вероизповедание има една графа за римокатолици и една графа за евангелисти⁷. Изменение на графите има и по майчин език. В една графа са събрани езиците: сръбски, хърватски, словенски и се появява „македонски“. В друга графа се дават „останали славянски езици“⁸. Териториалното деление оформя „Сърбия (с Войводина, Косово и Метохия)“. „Южна Сърбия“ изчезва и на нейно място се появява „Македония“⁹. В данните прави впечатление, че най-голямата група са говорещите сръбски, хърватски, словенски и „македонски език“. Останалите 2250 души говорят друг славянски език¹⁰. На този фон намалява и немскозичното население. Тук осезаемо се вижда новата линията на асимилаторската политика на Белград – „южните сърби“ се превръщат в „македонци“. Представянето на небългарско население в Македония чрез преброяванията има за цел да прикрие крутите мерки на сръбските власти в областта. Пред европейските държави се застъпва тезата, че това е население, което е самостоятелно и различно от

българите. А действията на „някакви си българи“ се използва за обвинения към България за въвеждане на терористични групи на територията на КСХС.

Германската политика по македонския въпрос през 20-те години на XX в.

Германия внимателно следи тези процеси. Това е в основата на следвоенните германо-югославски отношения – защитата на немците е първостепенен фактор. Кралството на СХС се явява многонационална държава. Въпросът за правата на малцинствата е свързан с правото на самоопределение. Немското и унгарското малцинство са най-големите извън т.нар. славянска група. Това поражда характерна специфика в отношенията между държавите. Трябва да се отбележи, че в продължение на няколко века немското малцинство целенасочено се преселва от Германия или Австрия в хърватските земи или Банат, или слиза на юг в Македония. То е концентрирано в Хърватско, Словения и Войводина, но има отделни анклавни в Македония. Това са предимно немци, които се занимават с минна индустрия или в жп транспорта. В новата Щреземанова политика КСХС се разглежда като важно звено за икономическото развитие на Германия. Това ясно личи от кореспонденцията между пълномощния министър в Белград Франц Олсхаузен и Щреземан¹¹. В периода до 1928 г. докладите на Франц Олсхаузен, на неговия наследник Адолф Кьостер и на сътрудника в германското посолство в Белград Томас Виндикер ясно поставят малцинствените проблеми в КСХС и в частност в Македония. Засилен интерес към събитията в Македония събужда издадената в Берлин през 1926 г. брошура на д-р Никола Милев „Das ruhelose Makedonien“ (Неспокойната Македония), в която е поставен въпросът за положението на българите в Македония: „В неотдавнашен разговор в Загреб, който популярният хърватски лидер Радич проведе с руския публицист Ниманов, той се изрази по следния начин: Смятам македонските революционери за истински мъченици на една идея – тази идея е мъртва. Но то е и напълно съвместимо с югославското единство, осмислено в съответствие на идеологическите стремежи и националните интереси на всички членове на общото семейство на българи, сърбо-хървати и словенци. Няма друг начин за обучение на възстановяване. Сръбско-хърватско-словенската държава в своята Хентингенска конституция ще включи недостатъците на всички онези държави, чиито присвоени области са послужили за нейното разширяване, но без да притежава техните предимства. Тя никога няма да бъде държава, чиято сила се крие в свободната воля и духа на жертвоготовност на всички нейни граждани, и всички надежди, които биха могли да се възлагат на нея за бъдещето, са само опасни илюзии.“¹² Впечатление правят статиите на Зигфрид Якоби и Йозеф Рот. Якоби, който е личен секретар на Алберт Айнщайн, заявява, че при пътуването си в Македония „страната е населена от чисти българи; сърбите в нея сега са само заселени колонисти и пришълци. Македонските българи съвсем не са безформена, случайно там живееща полудива маса, а отдавна са достигнали до националното самосъзнание на чисти

българи, които вече почти цял век се борят... Македонските българи се борят с един безпримерен идеализъм и който нарича тези борци „разбойници“ и „банди“ е съзнателен лъжец и интригант“¹³. Тези редове на Якоби ясно показват, че при преброяванията се върши чудовищна фалшификация.

Големият писател и журналист Йозеф Рот също не се изказва ласкаво за положението в Кралството на СХС (от 1929 – Югославия). През месеците май и юни 1927 г. той е на посещение в Албания и КСХС като кореспондент на „Frankfurter Zeitung“. Впечатление прави репортажът му за Македония „... този, в който той се изправя срещу местния консерватизъм и традиционализъм. В Македония, където не открива нищо, което да свърже със собствената си личност и миналото си, той обвинява в „непродуктивен консерватизъм“ и безсмислен традиционализъм, които, в ретроспекция, само са послужили да направят живота по-труден за жителите“¹⁴. Това е още един шрих към тежкото положение на населението във Вардарска Македония. Тези публикации заострят вниманието на Германия към тази област на КСХС. В следващите години от първостепенно значение ще е да се отвори консулство в Скопие.

Навлизането на КСХС в тежка политическа криза през 1928 г. кара Германия да направи рокада в посолството в Белград. За нов пълномощен министър е назначен Адолф Кьостер. От телеграмите става ясно, че германското МВНР е силно обезпокоено от напрежението в Македония. Това напрежение е свързано със Скопския студентски процес. За Берлин успехите в икономически план в Белград и инвестиционните проекти в южните части на страната са застрашени от действията на Велимир Прелич. За Германия Вардарска бановина е важен икономически район в Кралството на СХС. От една страна, това е най-слабо развитата област в кралството. От друга страна, наличието на хромови мини в южната, северната и североизточната част, наличието на магнетитови, железни и оловно-цинкови руди прави областта примамлива за инвестициите на германския индустриален капитал. Събитията от 1928 и 1929 г. във Вардарска бановина – със Студентския процес и последвалите атентати срещу сръбски политици – плашат германските инвеститори. Съпротивата на българите, терорът на югославските власти и атентатите на ВМРО спират работата на минната индустрия. Югославската криза се разраства с атентата в Народната Скупщина (20 юни 1928 г.), при който са убити Павел Радич, Джуру Басаричек и Степан Радич. Възползвайки се от тези събития крал Александър I извършва преврат и установява еднолична власт.

Към 1929 г. Германия е първостепенен външнотърговски партньор на Югославия. По данни на министерство на икономиката на Югославия през 1929 г. стокообменът между двете страни е в размер на 1 млрд. 188 млн. динари¹⁵. От Югославия се изнасят руди (мед, олово, желязо, магнетит, хром), яйца, дърво, царевица, месо, пшеница, а от Германия се внасят автомобили, машини за различни отрасли и металургичното производство¹⁶. Събитията от 1928–1929 г. в Югославия заплашват основната германска стратегия в Щреземановата политика. В своя доклад от 18 януари 1929 г. А. Кьостер описва

политическите размествания след атентатите и установяването на еднолична власт на краля. Той заявява, че „вътрешната криза е следствие от погрешната политика към малцинствата – българи, хървати, немци и маджари. Най-остра е тя към българите в южните части на страната. Страхът от хърватите е свързан с техните връзки с италианския милитаризъм. Това държи Югославия във военна и политическа зависимост от Франция. Това ѝ пречи да провежда свободно външната си политика, да задоволява определени чисто югославски икономически и политически нужди. При по-внимателно разглеждане югославската държавна криза изглежда несъмнено свързана с онези грешки и пропуски, допуснати от ликвидаторите на световната война в т.нар. възстановяване на Европа“¹⁷. В официална нота германското правителство изисква пълно спазване на правата на малцинствата. Под натиска на представителя на Германия в ОН е създаден специален комитет за приемане и разглеждане на петициите на малцинствата¹⁸. В отговор на германските протести югославският външен министър Войслав Маринкович заявява, че в неговата страна се прави повече за малцинствата, отколкото в Германия¹⁹. Министърът дава няколко примера. На първо място, посочва откриването на германско консулство в Скопие и на второ място – югославката разходка на германския автомобилен клуб²⁰. Тези заявления не успяват да успокоят германските власти. В нова телеграма от 17 юли 1929 г. Адолф Кьостер пише, че проблемите с българите и хърватите създават опасни предпоставки за изземване на правата на малцинствата и в частност на немците²¹. Напрежение внасят някои публикации във вестниците „Berliner Tagesblatt“, „Hamburger Nachrichten“ и „Frankfurter Zeitung“. В тях се критикува недоверието на югославските власти към т.нар. „фолксдойч“²².

В опит да спаси добрите икономически отношения и да реши наболените малцинствени проблеми външният министър Юлиус Куртиус решава да търси подкрепа сред прогерманските партии. Такава е Словенската народна партия на Антон Корошец. В края на 1929 г. Корошец посещава Германия. Той има срещи с Куртиус и други високопоставени чиновници. В статията „Югославска визита“ в „Kölnischer Volkszeitung“ се заявява, че това посещение разрешава натрупаните двустранни проблеми и връща двете страни към приятелските отношения²³. Интересен момент е издигането на идеята за културна автономия на националните малцинства. Визира се проблемът с българите, хърватите, немците, унгарците, албанците. На остра критика е подложен „великосръбският шовинизъм“, който се налага от правителството към славянските общности.

През януари 1930 г. в „Deutsche Allgemeine Zeitung“ излиза статията на Макс Фишер „Македония и македонците“. В нея авторът твърди, че „македонците не са нито българи, нито сърби, а представляват едно обособено племе от югославянската националност.“²⁴ Подобна теза обслужва великосръбските интереси. Отговор на статията идва от ВМРО (об.): „В Македония отделна македонска народност не е имало и няма, както не е имало и няма например швейцарска народност. Имало е и има отделни народности, кои повече, кои

по-малко населяват Македония, както има френска, италианска, немска и романска народност, населяващи Швейцария. И както тези 4 народности обособени в една географка, политическа, икономическа единица, носят общото название швейцарски народ, така и българите, гърците, турците, власите, албанците и сърбите, доколкото ги има, родени и живущи в Македония, образуват разнородна мозайка, която носи общото название македонски народ²⁵. Към това обяснение се включва и лидерът на ВМРО (об.) Димитър Влахов със статията си „Обществото на народите, македонските меморандуми и петиции и тяхната съдба“. В нея се отправя сериозна критика към ОН и неприлагането на санкции към Югославия за неспазването на правото на самоопределение и правата на малцинствата. Влахов напада ОН: „Ние видяхме как тази институция посрещна разните предложения на своите членове, целящи да се облекчи положението на тия малцинства и специално на българското малцинство в Югославия. Нито едно от тия предложения, като започнете от проф. Мъррей и свършите с тия на Щреземан и Дандюран, не се прие от „хуманното“ ОН.“²⁶ Включването на името на Густав Щреземан цели да покаже, че Влахов е наясно с факта, че германската дипломация знае много добре за положението в Македония. Въпреки това, липсват официални протести. Такива протести липсват и по повод преброяването от 1931 г. Видимо е, че появата на „македонци“ в преброяването се възприема от германските дипломати като „спазване на правото на самоопределение“. Тези стъпки са продиктувани от германските интереси в Югославия и към Солунското пристанище. В телеграма на новия пълномощен министър Улрих фон Хесел (17 април 1931 г.) са описани германските страхове: „при възникване на конфликт в Албания, или между Югославия и България, Гърция трудно ще остане незасегната... Изключителната опасност за краля идва от италианската политика към Адриатика и Албания“²⁷. Очертават се няколко важни момента: ревизионистичната политика на Италия, отношението на Югославия към германските проблеми със съседите им и положително отношение към евентуален германо-австрийски митнически съюз. Германия е доволна от действията на Белград към немското малцинство. В друга телеграма от 20 април 1931 г. за първи виждаме използването на следната конфигурация за описание на Югославия: „държавата на сърби, македонци, хървати и словенци“²⁸. Това идва да ни покаже, че идеята за културна автономия като възможност за справяне с малцинствените проблеми в Югославия е възможна. Тези ходове се разглеждат през югославската подкрепа за германо-австрийски митнически съюз. Важно е Македония да се умиротвори, за да са добре икономическите връзки с Белград. Последвалите кризисни процеси в Германия през 1932 г. кара германската дипломация да премине към нов етап на разглеждане на отношенията с Югославия и политиката на Балканите.

Идеята за Македонска конфедерация.

След идването на нацистите на власт в Берлин имат нови планове за Югоизточна Европа. Тези планове се развиват в две направления: противовес

на френската политика и противовес на идеите на Коминтерна. Действията в тези две направления са формулирани в секретна записка на Бернхард фон Бюлов до Константин фон Нойрат от 13 март 1933 г. Записката е със заглавие „Външнополитическото положение на Германия: балансът и новите перспективи.“ В нея фон Бюлов прави подробен анализ на моментната ситуация за страната и възможността за ревизия на Версайския договор. За Югославия се казва, че след „катастрофалното им икономическо положение днес, по този път трябва да се върви в посоката за преобладаващо влияние в тяхната външна политика.“²⁹ Като противопоставяне на идеите на Коминтерна за Балканите германците издигат силно икономическо сътрудничество.

Трябва да посочим, че Коминтернът не стои безучастно към проблемите във Вардарска бановина. През 1931 г. Изпълнителният комитет на Коминтерна (ИККИ) дава директива на балканските партии да изоставят лозунга за Балканска федерация и да издигнат на първо място „правото на самоопределение на народите и пълно обособяване“³⁰. Издига се лозунгът за „отделна, независима Македония“. Васил Коларов заявява, че този лозунг не се намира в противоречие с основните лозунги на балканските компартии³¹. На тази основа през 1933 г. Димитър Влахов взема участие в редица срещи в Москва. Той се среща с представители на ИККИ – Максимилиан Валецки и Богумир Шмерал и заедно изготвят специално постановление по Македонския въпрос. В него се застъпва идеята за обединение на трите македонски области в една държава, че македонски народ съществува (на база преброяването от 1931 г.). На 11 януари 1934 г. Политическият секретариат на ИККИ приема окончателното решение по Македонския въпрос за съществуване на македонска нация. В неговата основа стои общото мнение, че „регионът на Македония се явява един от центровете на бъдещата империалистическа война и затова Коминтернът има възможност да отслаби противоречията между страните, които я владеят“³².

В Берлин са добре запознати с тези ходове. Визията за Македония в германските външнополитически кръгове е намесата във вътрешните работи на Югославия. Това може да се случи през въпроса за правата на „фолксдойч“. Правилните ходове се виждат в телеграмата на Алберт Дюфур фон Феронс от 2 юни 1933 г. В нея Македония се разглежда като важна икономическа зона. Очаква се ново търговско споразумение между Германия и Югославия. Засилените търговски връзки създават в Белград визията за силна германска подкрепа срещу италианската политика. От телеграмата става ясно, че италианците се опитват да създадат съюз между Албания, България, Гърция и Турция като противотежест на Малката Антанта и с надеждата Румъния да се присъедини към този съюз³³. Става ясно, че германците имат засилен икономически интерес, което цели категорично разрешаване на малцинствените проблеми в областта. Става въпрос за проучванията на проф. Франц Байшлаг (бивш президент на Геоложкия държавен институт в Берлин) в Македония за предполагаеми находища на петрол³⁴. В личен разговор с Дюфур и генералния консул в Скопие Хайнхолд професорът е изключително доволен от терена за проучване.

За германската страна са нужни големи капиталовложения за изграждането и развитието на промишлени предприятия за обработката на нефтопродукти³⁵. В този момент Югославия няма такива възможности. В друга телеграма от началото на 1934 г. се поставя въпроса за разрешаване на проблема с Македония по пътя на немското малцинство чрез т.нар. Културбунд и Партията на немците в Югославия³⁶. Идеята за културна автономия и политическо представителство да се въведе ред и мир в областта. По този начин да се даде тласък на икономическите политики, а на по-късен етап да се мисли за конфедерация. Целта е да се търси съпричастност към идеята на сърби, гърци, българи и албанци и Македония да се превърне във втора Швейцария.

Атентатът в Марсилия и новата германска политика

Често пъти в историографията се застъпва тезата за „агресивната ревизионистка политика“ на нацистите още през 1933 г. Самата германска външна политика до 1935 г. е „политика на кадифената ръкавица“. Правят се опити за продължаване на старата Щреземанова политика на икономическо възстановяване и влияние³⁷. По този начин Щреземан успява да неутрализира антигерманската политика на Голямата и Малката Антанта. Икономическите връзки със СССР и Кралство Югославия предоставят на Германия големи възможности за лавиране в дипломатията. Същевременно тя успява да овладее социалното напрежение в страната. При нацистите тези ходове се използват до 1935 г. В съветската историография се среща тезата, че активността на Коминтерна по Македонския въпрос е противовес на нарастването на фашизма в Европа и идването на нацистите в Германия. Целта на нацисти и комунисти е да привлекат националните революционни движения на своя страна. В единия случай на страната на Коминтерна действа ВМРО (об.) с Димитър Влахов. От другата страна, стои въпросът какви са връзките на нацистите с революционното движение във Вардарска бановина? Отговорът на този въпрос обикновено се дава чрез разглеждането на причините и последиците от атентата в Марсилия (9.10.1934 г.). Основната теза, която се застъпва в българската историография, е, че това е специално подготвена акция от страна на Абвера под секретното наименование „Тевтонски меч“ в сътрудничество с хърватските усташа и българи от ВМРО на Иван Михайлов.

От кореспонденцията на германското външно министерство в периода юни – ноември 1934 г. се разкриват страховете на Югославия от френско-италианското сближение³⁸. От друга страна, към италианското външно министерство има специално подразделение, което отговаря за т.нар. специализирани лагери. Това са лагери, в които се приемат избягали от Югославия хърватски революционери. Те се обучават и после се връщат обратно, за да действат със средствата на терора. За ролята на хърватите в атентата срещу крал Александър I се съди от искането на югославката страна за щателно разследване в Берлин³⁹. Става въпрос за някои хърватски емигранти и техните връзки с ор-

ганизацията на усташите⁴⁰. Опитът на Югославия да ангажира Обществото на народите с международно разследване не дават резултат⁴¹.

Пресата се надпреварва в търсенето на виновниците. От "New York Times" през френския „Le Matin", през германските „Berliner-Börsen Zeitung", „Völkischer Beobachter", „Angriff" и дори украинския „Діло" – всички изразяват съжаление за трагедията в Марсилия. Те търсят главния поръчител на атентата. Британският журналист Джордж Ерик Роу Геди прави съпоставка на убийството на австрийския канцлер Долфус с атентата в Марсилия. Той критикува направената връзка с ВМРО само по татуировката на убиеца с чехословашки паспорт Петър Калеман. Според него това е лъжлива следа. Той е първият от плеядата журналисти (Уорън Лансинг, Чарлз Селдън, Пиер Филип, Хербер Матюс, Фердинанд Кун, Шон Стоун, Кларънс Стрейт, Луис Нетлон), който изтъква причините за атентата: „политиката на великосръбския шовинизъм взриви спокойствието между общностите. Кралският регентски съвет трябва да бъде избран от гражданите на „новите“ територии на страната – Хърватска, Босна, Херцеговина, Македония, които влизат в държавата на Караджорджевичите след Първата световна война"⁴². Германската преса хвърля вината за убийството върху Коминтерна и обслужването на неговите планове в Югоизточна Европа⁴³. Интересен момент представляват две статии в украинския вестник „Діло" от 16 и 17 октомври 1934 г. В тях се посочват трите причини за убийството: проблемът с насилието и терора през 1934 г. и особеностите на вътрешната политика на Югославия, характеризираща се със силен антагонизъм между сърбите и другите общности. Във вестника се посочва, че убийството е с поддръжката на Италия и Унгария. Причините за трагедията се крият в борбата на Италия, Унгария и Югославия за Дунавския регион. Германия в случая заема второстепенна роля. Това противопоставяне води до атентата и нанася силен удар по френските позиции на Балканите⁴⁴.

Убийството нанася удар по новия икономически план на Ялмар Шахт за влияние в Югоизточна Европа. Според него нуждите от свободна валута за Германия са огромни и компесаторните сделки не са желани. Необходимо е търгуването със суровини. Това позволява Германия да влезе във връзка с другите страни в региона. На принципа внос и износ страните на Балканите се сравняват, оценяват се техните ползи от вноса и поставяне на задължението да купуват германски готови стоки, които са равни на внесените суровини. Това е идеален инструмент за германското икономическо и политическо проникване в региона. В плана силно място се отделя на Югославия и преките големи инвестиции в южните райони на страната⁴⁵. Убийството в Марсилия, връзката на ВМРО с атентата води до нова жестока вълна на насилие във Вардарска бановина. Политическите кръгове в Белрин все повече разглеждат възможностите за Македония като конфедерация по примера на Швейцария. Идеята за конфедерация се заражда в цялостната концепция за възстановяване на Хабсбургската монархия. Тези планове са с цел да се умиротвори Дунавския регион. Те са част от идеите за трайно икономическо и политическо влияние

на Германия на Балканите. Този план ще спре процесите на хаос и вътрешните проблеми в Югославия. Една нова конфигурация на силите под германски диктат в този момент ще изолира Франция и СССР от региона. Ето защо нова конфедерация в южните райони ще позволи да се постигне икономически коридор към Солунското пристанище и влияние в Източното Средиземноморие⁴⁶. Възможността за подобен сценарий може да се разглежда през активната ревизионистична политика на Германия след 1936 г. Подкрепата на Хитлер за правителството на Стоядинович се стреми да неутрализира френско-съветско-чехословашката система за колективна сигурност. Това е съществен стимул за Белград да се стреми да разрешава натрупаните проблеми с България. Те са свързани най-вече с въпроса за сигурността и правата на българите. Пример в това отношение е сключеният на 24 януари 1937 г. договор за приятелство между Кралство Югославия и Царство България. Още в член 1 на договора ясно прозира желанието на Белград да си гарантира сигурност: „...ще съществува ненарушим мир и искрено и вечно приятелство между Кралство Югославия и Царство България“⁴⁷. С осъществяването на аншлуса с Австрия (1938 г.) за Югославия сигурността не е гарантирана. Тя се насочва към близки отношения с България, за да гарантира териториалната си цялост. Германските планове за Македония се възобновяват към 1941 г. Тогава ситуацията се развива в състояние на война и тези планове търпят изменения.

Най-общо германските планове за разрешаването на Македонския въпрос имат няколко характеристики. Първо, те са част от цялостната икономическа и политическа визия за контакти между Германия и Югославия. Второ, те са продукт през гарантирането на правата на немското малцинство. Трето, плановите са проекция на преброяването от 1931 г. и посочването на „македонци“ в Кралство Югославия. Четвърто, те са част от изискуемата подкрепа от страна на Югославия за германско-австрийски митнически съюз. Пето, те са в противовес на френската политика и плановите на Коминтерна в региона. Всички тези виждания имат за цел решаването на един национален проблем в ущърб на българския фактор. Така Македонският въпрос се превръща в лакмус за истинските цели на Великите сили на Балканите и в частност по отношение на България.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31 januara 1921 godine. Beograd: Drzavne Stamparija, 1932, 2–3.

² Пак там.

³ Пак там.

⁴ Пак там.

⁵ Пак там, 145–147.

⁶ Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31 marta 1931 godine. Beograd: Drzavne Stamparija, 1938, 2–3.

⁷ Пак там.

⁸ Пак там.

⁹ Пак там.

¹⁰ Пак там. Тези данни наподобяват последното преброяване в Република Северна Македония, с близо 3000 души, определили се като българи.

¹¹ Akten zur deutschen Außwärtigen Politik (1918–1945), Serie B, Bd. 6. Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 1970, S. 457.

¹² Milew, N. Das ruhelose Makedonien. Berlin: Arbesderbevågelsem, 1926, S. 32; вж. също: **Mitrovic, A.** Ergänzungswirtschaft. O teorij jedinstvenog privrednog poducja Treceg Rajha: jugoistočne Evrope (1933–1941). – In: Jugoslovenski istorijski casopis, 1974, 3-4, S. 10; **Mitrovic, A.** Deutschland und Jugoslawien 1919–1933. – Zbornik Filozofskog fakulteta, 1974, XII-1, S. 571.

¹³ Македония. Сборник от документи и материали. София: БАН, 1978, с. 316.

¹⁴ Blick nach Südslawien. – Frankfurter Zeitung, 16.07.1927, II, 746. – <<https://fazarchiv.faz.net/>>

¹⁵ Jugoslavija 1918–1988: staticki godisnjak. Belgrade: Savezni Zavod za Statistiku, 1989, 301–304; вж. също: **Mitrovic, A.** Politische und wirtschaftliche Beziehungen Deutschlands und Jugoslawiens in der Zeit der Verständigungspolitik Stresemanns, In: Tradition und Neubeginn: Internationale Forshcungen zur deutschen Geschichte im 20 Jahrhundert (Herausgegeben von Joachim Hünter, Reinhard Meyers, Dietrich Papenfuss). Köln, 1975, 133–135; **Peric, M.** Spoljna politika prve Jugoslavije 1935–1941. – Politicka revija (Political Review), 2016, vol 50, № 4, 201–203; **Lukac, D.** Mesto Kraljevine Jugoslavije u planovima i ekspanzionistickim poduhvatima Treceg Rajha prema Jugoistoku Evrope do 1941. – Balkanica, 1982–1983, XIII-XIV, Belgrade, 301–303.

¹⁶ Akten zur deutschen Außwärtigen Politik, 1918–1945 (ADAP), serie B, Bd. 10, 565–566.

¹⁷ ADAP, serie B, Bd. 11, S. 68.

¹⁸ Ibid., 106–107; вж. също: **Илюхина, Р.** Лига нации 1919–1934. Москва: Наука, 1982, с. 201; **Силкин, А.** „Великосербская гегемония“ и участь „несербских народов“ в Королевстве СХС/ Югославия: от документов Коминтерна до современной российской историографий. – Славянский альманах, 2017, Вып. 1–2, с. 175; **Буквич, Р.** Развитие региональной проблемы в Югославии в 1918–1941 гг: централизм, федерализм и межнациональные проблемы. – Регионология, 2014, №2 (87), 11–13.

¹⁹ ADAP, serie B, Bd. 11, S. 78; вж. също: **Мишин, А.** Проблема немецкого меньшинства в германо-югославских отношениях 1920–1933 годов. – В: Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия История. Международные отношения, 2019, Т. 19, вып. 1, 59–60.

²⁰ Пак там, с. 79.

²¹ Пак там, 97–98.

²² Пак там.

²³ Kölnischer Volkszeitung, 18.12.1929, №240. –<<https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/DRIPUZ2XZAMYZ2PCZAXRTNOOHQD3SUWI>>

²⁴ Deutsche allgemeine Zeitung, 11.01.1930. – <<https://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/list/title/zdb/2807323X/>>

²⁵ Цит. по **Палешутски, К.** Македонският въпрос в буржоазна Югославия 1918–1941. София, БАН, 1980, с. 196.

²⁶ Македония. Сборник материали и документи, с. 761.

²⁷ ADAP, serie B, Bd. 17, S. 241.

²⁸ Пак там, с. 243.

²⁹ Deutsche Geschichte 1933–1945. Dokumente zur Innen – und Außenpolitik, Frankfurt am Main: Fischer. Taschenbuch. Verlag, 1993, 131–132; **Мишин, А.** Позиция Югославии в отношении Германии в период диктатуры короля Александра. – Гуманитарный вектор, 2012, №2 (30), с. 225; **Јањетовић, З.** Националне мањине у очима српске елите 1918-1941./ Срби и Југославија. Држава, друштво, политика, 2007, Београд, Институт за новију историју Србије, с. 128-129.

³⁰ Архивите говорят. Коминтернът и България, т. II. София: Главно управление на архивите при МС, 2005, 728–729.

³¹ Пак там, с. 729.

³² Пак там, 774–775.

³³ ADAP, serie C, Bd. 1, T. 2, 505–506.

³⁴ Пак там.

³⁵ Пак там.

³⁶ ADAP, serie C, Bd. 2, T. 1, 407–408.

³⁷ **Спиридонов, В.** Възход и падение. Германия 1914–1945. Велико Търново: Gaberoff, 2004, 295–298; вж. също: **Златарски, В.** Райхът и Царството. Германското присъствие в България (1933–1948). София: Сдружение „Българска история“, 2020, 298–300; **Denda, D.** Slem i sojkaca. Vojni factor i jugoslovensko-nemacki odnosi 1918–1941. Novi Sad: Matica srpska, 2019, 457–458.

³⁸ ADAP, serie C, Bd. 3, T. 1, 89–91.

³⁹ Пак там, 455–457.

⁴⁰ ADAP, serie C, Bd. 3, T. 2, 504–505, 513–515.

⁴¹ Пак там, 597–600, 621–623.

⁴² **Gedye, G. E. R.** King's death halts Yugoslav's strife. – The New York Times, 11 October 1934. – <<https://www.nytimes.com/sitemap/1934/10/11/>>

⁴³ **Могаричев, К.** Восприятие Марсельского убийства (1934 г.) американской общественностью. – Научные ведомости, БелГУ, 2015, №7 (204), вып. 34, с. 100.

⁴⁴ Діло, 16.10.1934, 17.10.1934. – <<http://www.hrono.ru/sobyty/1900war/1921zy.php>>; вж. също: **Могаричев, К.** Марсельское убийство в восприятии украинской общности Польши и США. – История Новейшего времени. Проблемы истории, филологии, культуры, 2014, №4, с. 198; **Зубарева, Е.** Германия, Франция, Югославия: балкано-дунайский регион в рамках Версальской системы союзов. – Вестник Московского государственного университета, серия 19, 2008, №4, с. 140.

⁴⁵ **Schröder, H.-J.** Jugoistocna Evropa kao “nezvanicna imperija”. Nacionalsocialisticke Nemacke i Jugoslavija (1933–1939 g.). – Istorijski glasnik, 1976, 1-2, S. 54; вж. също: **Pavlica, B.** Sudbina nemaca u Srbiji. – Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, 2005, vol. 53, br. 2, 388–389; **Маринов, А.** В търсене на „колективна сигурност“. Германско-югославските отношения в периода 1935–1938 г. – В: България, българите и Европа – мит, история, съвремие, том 1. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2007, 369–370.

⁴⁶ ADAP, serie C, Bd. 4, T. 2, 561–567.

⁴⁷ Централен държавен архив (ЦДА), ф. 284к, оп. 2, а.е. 212, л. 1.

ЛИТЕРАТУРА/ REFERENCES

Извори / Primary Sources

Архивите говорят. Коминтернът и България, т. II. София, Главно управление на архивите при МС, 2005 [Arhivite govoryat. Kominternat i Balgaria, t II. Sofiya: Glavno upravlenie na arhivite pri MS, 2005].

Македония. Сборник от документи и материали. София: БАН, 1978 [Makedoniya. Sbornik ot dokumenti i material. Sofiya: BAN, 1978].

Централен държавен архив (ЦДА), ф. 284к, оп. 2, а.е. 212, л. 1 [Tsentralen darzhaven arhiv (TsDA), f. 284k, op. 2, a.e. 212, l. 1].

ADAP / Akten zur deutschen Außwärtigen Politik (1918–1945). Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 1970: serie B: Bd. 10, 565–566; Bd. 11, S. 68, S. 78, 106–107; Bd. 17, S. 241; serie C: Bd. 2, T. 1, 407–408; Bd. 3, T. 2, 504–505, 513–515; Bd. 4, T. 2, 561–567.

Definitivni rezultati popisa stanovnistva od 31 janyara 1921 godine. Beograd: Drzavne Stamparija, 1932.

Definitivni rezultati popisa stanovnistva od 31 marta 1931 godine. Beograd: Drzavne Stamparija, 1938.

Deutsche Geschichte 1933–1945. Dokumente zur Innen – und Außenpolitik. Frankfurt am Main: Fischer. Taschenbuch. Verlag, 1993.

Jugoslavija 1918–1988: staticki godisnjak. Belgrade: Savezni Zavod za Statistiku, 1989.

Изследвания / Research Works

Буквич, Р. Развитие региональной проблемы в Югославии в 1918–1941 гг: централизм, федерализм и межнациональные проблемы. – Регионология, 2014, №2 (87), 5–21 [Bukvich, R. Razvitiye regional'noy problemy v Yugoslavii v 1918–1941 gg: tsentralizm, federalizm i mezhnatsional'nyye problemy. – Regionologiya, 2014, №2 (87), 5–21].

Златарски, В. Райхът и Царството. Германското присъствие в България (1933–1948). София: Сдружение „Българска история“, 2020 [Zlatarski, V. Rayhat i Tsarstvoto. Germanskoto prisastvie v Balgariya (1933–1948). Sofiya: Sdruzhenie “Balgarska istoriya”, 2020].

Зубарева, Е. Германия, Франция, Югославия: балкано-дунайский регион в рамках Версальской системы союзов. – Вестник Московского государственного университета, серия 19, 2008, №4, 130–143 [Zubareva, E. Germaniya, Frantsiya, Yugoslaviya: balkano-dunayskiy region v ramkakh Versal'skoy sistemy soyuzov. – Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo universiteta, seriya 19, № 4, 2018, 130–143].

Илюхина, Р. Лига наций 1919–1934. Москва: Наука, 1982 [Ilyuhina, R. Liga natsii 1919–1934. Moskva: Nauka, 1982].

Маринов, А. В търсене на „колективна сигурност“. Германско-югославските отношения в периода 1935–1938 г. – В: България, българите и Европа – мит, история, съвремие. Том 1. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2007, 362–372 [Marinov, A. V tarsene na “kolektivna sigurnost”. Germansko-yugoslavskite otnosheniya v perioda 1935–1938 g. – V: Balgaria, balgarite i Evropa – mit, istoriya, savremie. Tom 1. Veliko Tarnovo: UI “Sv. sv. Kiril i Metodiy”, 2007, 362–372].

Мишин, А. Позиция Югославии в отношений Германии в период диктатуры короля Александра. – Гуманитарный вектор, 2012, №2 (30), 220–227 [Mishin, A. Poziti-

tsiya Yugoslavii v odnosheniy Germanii v period diktatury korolya Aleksandra. – Gumanitarnyy vektor, 2012, №2 (30), 220–227].

Мишин, А. Проблема немецкого меньшинства в германо-югославских отношениях 1920–1933 годов. – Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия История. Международные отношения, 2019, Т. 19, вып. 1, 58–63 [**Mishin, A.** Problema nemetskogo men'shinstva v germano-yugoslavskikh otnosheniyakh 1920–1933 godov. – Izvestiya Saratovskogo universiteta. Novaya seriya. Seriya Istoriya. Mezhdunarodnyye otnosheniya, 2019, T. 19, vyp. 1, 58–63].

Могаричев, К. Марсельское убийство в восприятии украинской общественности Польши и США. – История Новейшего времени. Проблемы истории, филологии, культуры, 2014, №4, 197–202 [**Mogarichev, K.** Marsel'skoye ubiystvo v vospriyatii ukrainskoy obshchestvennosti Pol'shi i SSHA. – Istoriya Noveyshego vremeni. Problemy istorii, filologii, kul'tury, 2014, №4, 197–202].

Могаричев, К. Восприятие Марсельского убийства (1934 г.) американской общественностью. – Научные ведомости БелГУ. Сер. История. Политология, 2015, №7 (204), вып. 34, 99–105 [**Mogarichev, K.** Vospriyatiye Marsel'skogo ubiystva (1934 g.) amerikanskoy obshchestvennost'yu. – Nauchnyye vedomosti BelGU. Ser. Istoriya. Politologiya, 2015, №7 (204), vyp. 34, 99–105].

Палешутски, К. Македонският въпрос в буржоазна Югославия 1918–1941. София, БАН, 1980 [**Paleshutki, K.** Makedonskiyat vopros v burzhoazna Yugoslaviya 1918–1941. Sofiya: BAN, 1980].

Силкин, А. „Великосербская гегемония“ и участь „несербских народов“ в Королевстве СХС / Югославия: от документов Коминтерна до современной российской историографии. – Славянский альманах, 2017, Вып. 1–2, 171–186 [**Silkin, A.** „Velikoserbskaya khegemoniya“ i uchast' „neserbskikh narodov“ v Korolestve SKHS / Yugoslaviya: ot dokumentov Kominterna do sovremennoy rossiyskoy istoriografii. – Slavyanskiy al'manakh, 2017, Vyp. 1–2, 171–186].

Спиридонов, В. Възход и падение. Германия 1914–1945. Велико Търново: Gaberoff, 2004 [**Spiridonov, V.** Vazhod i padenie. Germania 1914–1945. Veliko Tarnovo: Gaberoff, 2004].

Јањетовић, З. Националне мањине у очима српске елите 1918–1941. – В: Срби и Југославија. Држава, друштво, политика. Београд, Институт за нову историју Србије, 2007, 118–143 [**Janjetovic, Z.** Nacionalne menjine u ocima srpske elite 1918–1941. – V: Srbi i Jugoslaviya. Drzava, drustvo, politika. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2007, 118–143].

Denda, D. Slem i sojkaca. Vojni factor i jugoslovensko-nemacki odnosi 1918–1941. Novi Sad: Matica srpska, 2019.

Lukac, D. Mesto Kraljevine Jugoslavije u planovima i ekspanzionistickim poduhvatima Treceg Rajha prema Jugoistoku Evrope do 1941. – Balkanica, 1982–1983, XIII–XIV, Belgrade, 297–306.

Milew, N. Das ruhelose Makedonien. Berlin: Arbesderbevågelsem, 1926.

Mitrovic, A. Ergänzungswirtschaft. O teorij jedinstvenog privrednog poducja Treceg Rajha: jugoistočne Evrope (1933–1941). – Jugoslovenski istorijski casopis, 1974, 3-4, 5–42.

Mitrovic, A. Deutschland und Jugoslawien 1919–1933. – V: Zbornik Filozofskog fakulteta, XII-1, 1974, 567–575.

Mitrovic, A. Politische und wirtschaftliche Beziehungen Deutschlands und Jugoslawiens in der Zeit der Verständigungspolitik Stresemanns. – In: Tradition und Neubeginn:

Internationale Forschungen zur deutschen Geschichte im 20 Jahrhundert (Herausgegeben von Joachim Hüner, Reinhard Meyers, Dietrich Papenfuss). Köln, 1975, 117–140.

Pavlica, B. Sudbina nemaca u Srbiji. – Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, 2005, vol. 53, br. 2, 351–392.

Peric, M. Spoljna politika prve Jugoslavije 1935–1941. – Politicka revija (Political Review), 2016, vol 50, № 4, 199–215.

Schröder, H.-J. Jugoistocna Evropa kao “nezvanicna imperija”. Nacionalsocialističke Nemačke i Jugoslavija (1933–1939 g.). – Istorijski glasnik, 1976, 1-2, 48–57.

Периодичен печат / Press

Blick nach Südslawien. – Frankfurter Zeitung, 16.07.1927, II, 746. – <<https://fazar-chiv.faz.net/>>

ИНТЕРНЕТ ИЗТОЧНИЦИ / INTERNET SOURCES

Deutsche allgemeine Zeitung, 11.01.1930. – <<https://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/list/title/zdb/2807323X/>>

Діло, 16.10.1934, 17.10.1934. – <<http://www.hrono.ru/sobyty/1900war/1921zy.php>>

Gedye, G. E. R. King’s death halts Yugoslav’s strife. – The New York Times, 11 October 1934. – <<https://www.nytimes.com/sitemap/1934/10/11/>>

Kölnischer Volkszeitung, 18.12.1929, №240. – <<https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/DRIPUZ2XZAMYZ2PCZAXRTNOOHQD3SUWI>>